

ԵՆԵՐՈՒՆԿ ԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան դիմը 10 ռուբլի կէս տարվանը
6 ռուբլի
Առանձին համարները ԱՄՆՆ ՏԵՂ 5 ԿՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրութեան մէջ
Մեր հասցեն՝ Тифлис, редакция „Мшакъ“
Базарная ул. д. Тамашева № 16.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տ Է Լ Է Ք Օ Ն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10-2
(բաց է կիրակի և սուս օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ
Տ Է Լ Է Ք Օ Ն № 253.

Հ Ի Մ Ե Ա Գ Ի Բ Գ Ի Բ Գ Ի Բ Ա Ր Մ Բ Ո Ւ Ն Ի

ՄՇԱԿ

ՕԳՈՍՏՈՒ 1-ԻՑՄԻՆՉԵՒՏԱՐ- ՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 5 ՐՈՒՔԻ

Մտածական ՄԵԿ ըրբը
Ամերիկա տարեկան 6 ռուբլի
Եւրոպա 30 ռուբլի
Պարսկաստան 10 ռուբլի
Հասցէն փոխելու համար պէտք է
ուղարկել 40 կոպ.

ՎԵՐՋԸ ԵՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԴԵՍՄԻՈՐՈՒՄԸ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ
Օգոստոսի 22-ին—Ռուսերէն լեզու պատրաստական դասարան։ Քաղաքագիտութիւն I, II և III դաս։ Մասնագիտական առարկաներ VII դաս։ (հաշուաբանութիւն, աւետարական թարգմանութիւն, առևտրական աշխարհագրութիւն, առևտրի պատմութիւն, օրէնագիտութիւն, քրեական և վաճառատնագիտութիւն)։
Օգոստոսի 23-ին—Քաղաքագիտական պատրաստական դաս։ Ռուսերէն լեզու I, II, III, IV, V, VI և VII դաս։
Օգոստոսի 25-ին—Մասնագիտական IV, V, VI և VII դաս։ Ֆրանսերէն և գերմաներէն լեզու I, II և III դաս։
Օգոստոսի 26-ին—Փիլիսոփայութիւն VI և VII դաս։ Բնական գիտութիւն և աշխարհագրութիւն I-ից—IV դաս։ Ֆիզիկա V և VI դաս. և տիեզերագրութիւն (космография) VII դաս։
Օգոստոսի 27-ին—Ֆրանսերէն լեզու IV-ից—VII դաս։ Կրօն և տեղալ. լեզու բոլոր դասարաններում։ Պատմութիւն III, IV, V և VI դաս։
Օգոստոսի 28-ին—Ընդունելութեան քննութիւններ ստորին դասարաններում։
Պատրաստական դասարանի ստորին բաժանմանը ընդունելութեան շարունակվում է Վերջնական քննութիւնների պիլզբն է առաւօտեան ժամը 8 1/2-ին։ Մտղթանքը և պարագլուխների պիլզբն է սեպտեմբերի 1-ին, առաւօտեան ժամը 8 1/2-ին։

ՍՏՆԱԳՐՎՈՂ ԹԻՐԻՐԻՆ ԵՒ ԲԲԻՍՏՈՒՆԵՍ ԱՂԳԵՐԸ

Մեր նախորդ լուրագրութիւնը 20-րդ ամիսին այն հարցը, թէ ներկայումս, երբ թիւրքիական հրատարակվել է սահմանադրական թէմ, բայց դեռ չէ իրագործվել, այդ պատճառով քրիստոնեայ ազգութիւնները ինչ գիշեր պէտք է ընեն և ինչպէս պէտք է գործեն։

Մեր ասացիքը, որ երիտասարդութիւնը կուտակուցուի, որ այսօր գրութեան աէր և ղեկավար է հանդիսանում, իր ծրագրի մէջ դրել է շրջաճան ազգային բոլոր արտօնութիւնների, այսինքն այն առանձին իրատեսիների, որ վայելում են թիւրքիական գանազան քրիստոնեայ ազգի և որոնցով ղեկավարվում են նրանք իրանց ազգային գործերի կառավարութեան մէջ, ինչպէս, օրինակ, լուսատեղական և կաթիլի հարցը, որոնք ունեն առանձին սահմանադրութիւններ իրանց սեփական, ազգային գործերի կառավարութեան համար։ Այդ ձգտումը՝ ճնշել ազգային առանձին արտօնութիւնները՝ հաստատվում է և յայտնի ուս գործիչ Միլիւօվի յօդուածներով։

Բնական է, որ այդպիսի պայմաններում քրիստոնեայ ազգութիւնները լրջօրէն պէտք է մտածեն, թէ ինչ գիշեր են ընելու իրանք։

Եթէ ի նկատի ունենանք, որ չը նայելով երիտասարդութիւնը բոլոր շահերին արժանակաւոր մարդիկ բարձր և ստորին վարչութիւնը հին թէմի պաշտօնատեղից, այնուամենայնիւ դեռ մեծ երկիւղ կայ, որ հին թէմի և կարգի դէմ պէտք է լուրջ կախ մտկոյն, այն ժամանակ կը գտնուի հարձակոտութիւնը աշխատել ամեն կերպ համարաշէր ընթացիկ երիտասարդութիւնների հետ և առ այժմ չը դնել այնպիսի պահանջներ, որոնք կարողանային անհամաձայնութիւն կազմել նոր թէմի ղեկավարների և քրիստոնեայ ազգերի միջև։

Կարևոր յետադիմական և ղեկցիտական ոյժերի դէմ այժմ նոր է սկսվում, հետևաբար ոչ առաջադէմ թիւրքերը, ոչ բոլորները, ոչ հայերը չը պէտք է հանդարտանան և ղէջըր վար դնեն, մինչև որ ամբողջ և հաստատվի նոր թէմը։ Այժմ այն լուրջ է, երբ բոլոր առաջադիմական տարրերը և հարստահարված ազգութիւնները

միահամուռ և համընդհանր պէտք է տոկուն, յամառ պայքար մղեն հին թէմի դիւրնակաւոր տապալելու և նորը հաստատելու համար։

Եւ այդ նկատուածներով մենք անընդատակալարմար և առ այժմ անտեղի կը նկատենք որք զայնք հայերի, բոլորների կամ մակեդոնացիների կողմից՝ տեղական ինքնավարութեան կամ արտօնութիւնի մասին։

Այդ պահանջները միայն ապագայի հարցեր են, երբ սահմանադրական թէմի վերջնականապէս կը հաստատվի։

Առ այժմ հայերը, բոլորները, բոլորը հարստահարված ազգերը պէտք է մի ցանկութեամբ և ձգտում ունենան—ստեղծել այնպիսի պայմաններ, որոնց մէջ նրանք ապրեն այնպէս ապահով և ազատ, որ այլ ևս որևէ երկիւղ չը կրեն, թէ իրանց կեանքին, գոյքին, գաւառին, անհատական ազատութեանը որևէ վտանգ կարող է սպառնալ։

Բայց որպէսզի ստեղծվեն այդպիսի պայմաններ, անհրաժեշտ է արժատական թէմի կեանքի տեղական ոտտավարութիւն և վարչութիւնը, իսկ որովհետև այդ թէմի անկարելի է առանց ֆինանսական սիստեմի վերանորոգութեան, ուստի արժատական թէմի պէտք է ենթարկել և ֆինանսական սիստեմը։

Այդ թէմի վերանորոգելու համար որոշ ժամանակամիջոց է հարկաւոր։

Եւ որպէսզի երիտասարդութիւնը կարողանան վերանորոգել հին միահամուռութեան (արտօնութիւն) փտած վարչական սիստեմը, պէտք է որ հայերը, բոլորները, լրջօրէն օգնեն նրանց։

Երբ այդ նպատակը կիրառործվի, ապագայում կարելի կը լինի յարուցանել հարցը գանազան շրջանների, երկրների տեղական արտօնութիւն կամ ինքնավարութեան մասին։

Ուրեմն, իրեն երակազուցութիւն կրկնում ենք, որ ներկայումս օտմանան պիտու թեան բոլոր գիտակից տարրերը, ինչ ազգութեան և պատկանեն, մի պարտականութիւն ունեն կատարելու—նպատակ նոր կարգի և թէմի մի հաստատութեան ղեկավարներին գլուխ թերկու թէմի օրոքը և ապա արդէն մտածել այն առանձին ազգային կամ տեղական արտօնութիւնները։

Սարգսի թիւրքերի կուտակութեանը, խոսում էր համերաշխութեան և համաքաղաքացիութեան մասին։

— Ուրեմն են վանի թիւրքերը—հետաքրքրվեցի ես։

— Կամ պաշտօնական անձեր են կամ խոսակցական մի տարր, բաղաճառ պարտկաւորներից, մազորներից, քրէնտարներէն և մասամբ առևտրականներից։ Առհասարակ թիւրքերը սկսեցին նշանակութիւն ստանալ և տեղեր գրաւել հայկական կտորածներէն յետոյ, թիւրքերը սկսած այդ ժամանակից աշխատեցին այլևս չը լանձնել հայերին ոչ մի գործ և փոխարինել հայերի ընձած տեղերը թիւրքերով։

— Պէտք է ենթադրել, որ Կ. Պոլսի և երիտասարդութիւնների ազգեցութեան տակ իրանց թիւրքերը և քրէնտարները կը փոխեն իրանց բացասական դիրքը և աննպատատարմադրութիւնը—նկատեցի ես։

— Գուցէ, — վրա բերեց խոսակցից,— սակայն այժմ մահճակալները դեռ վերապահութեամբ են հանդիպում անհամազրութեան յայթանակներին։ Եւ նրանց արժատութեանը ազգում է նաև հայերի վերջը, որոնք համակրում են անվատառութեան զգացմունքով դէպի կատարվող և ղեկավարները։ Այդ պատճառով վանի հայերն անհանգստութեան և մտահոգութեան էին նաշում սորիկ թուրքիներին, որոնք ցրվում էին ժողովրդի մէջ։ Թիւրքերը, որոնք կապածում են հայերի հաստատութիւնները դէպի պիտուութիւնը և հաստատութիւնները և կիրակի օր, օգոստոսի 3-ին, կեղեցում թիւրքաշահ կարևոր համարեց

թիւրքների արտօնութեան կամ ինքնավարական իրաւունքների մասին, որ ամեն մի ազգութիւն ունեցիլ է կամ անհրաժեշտ է համարում ունենալ իր ներքին գործերի կառավարութեան համար։

Ն. Ստաբիլան
ՎԵՐՋԸ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լճոցն, 13 օգոստոսի
Երկէ, օգոստոսի 12-ին, Քլէտիլի գործակալութիւնը հարցրեց, որ անդիական կառավարութիւնը եկել է ան կորակալութեան, որ Մակեդոնիայում գտնվող օտարազգի օֆիցերների գրութեան հարցը պէտք է ենթարկի մեծ պիտուութիւնների ընդունութեան։

Կառավարութեան կարծիքով այդ հարցում գործադրվող ամեն մի գործողութիւն պէտք է միջազգային համաձայնութեան արգասիք լինի։

«Ե. Բ.»-ին հեռագրում են Վիեննայից օգոստոսի 7-ին։

Երկէ մինիստրների համակայտերական խորհրդի մէջ ընկնից Բալկանեան թերակղզու վրա տիրող իրերի դրութիւնը, երկարատև մտքերի փոխանակութեան նիւթ է դարձել Բոսնիային և Հերցեգովինային սահմանագրութիւն տալու հարցը։ Մինիստրները խորհուրդ կարգածմ է համարել անանձին պարզամտ այդ Բոսնիային և Հերցեգովինային վաճառել աննպատկ զինայ ամեն մի շրջանի ժողովրդական ներկայացուցիչների կազմակերպութեան գործին, այդ գաւառների արտօնութիւնի համար հող պատրաստելու նպատակով։

Պետերբուրգ, 13 օգոստոսի
Կրթական շրջանների հոգաբարձուներին ուղարկված է ժողովրդ. լուս. մինիստրութեան հրահանգը, որով պարզական կեանքի մի շարք անցանկալի երեխաների շարքում ընդգծվում է միայն յաճախ կրկնվող այն պակասութիւնը, որ միջնակարգ դպրոցների կառավարները մասերի արանքով են նայում իրանց խնամքին յանձնված դպրոցների միճակին և երբեմն հակում են ցոյց տալու ուրիշների վրա ձգելու այդ դպրոցների բոլոր անկարգութիւնների պատասխանատուութիւնը։

Առաջարկվում է մասնաշէր բոլոր միջնակարգ դպրոցների կառավարներին, որ

նախազուշական խորհուրդներ տալ ժողովրդի խուսափելու այն քայլերից, որոնք կարող են թիւր մեկութիւնների ատիթ լինել և բարդութիւններ առաջանել։

— Իսկ ինչպէս է գոյում իրան հայ ժողովուրդը։

— Չպիտանց յոգնած և ընկճած։ Նրանք այնքան տանջվել և տատալել են վերջին արևալեռներից, որ այժմ մտածում են գլխաւորապէս իրանց անձի և գոյել պահպանութեան վրա։ Անշուշտ մի քանի ժամանակից յետոյ հասարակական և կրթական պահանջներն էլ կը սկսեն խօսել և բաւարարութիւններ որոնել։

— Իսկ ինչպէս են գիւղերը։

— Շատ թշուառ վիճակի մէջ։ Այնտեղ տիրում է աղքատութիւն և վատութիւն։ Շատ տներ զբաղվել են և մեծ աշխատանք է հարկաւոր նրանց վերականգնելու համար։ Այդպէս են Նորիկ, Սոխրաբուրգ, Փաղաքները, Իշխանի Գոռ, Անգղ և այլն։

— Ինչ գրութեան մէջ է արտերի բերքը այս տարի, — հետաքրքրվեցի ես։

— Բայտարբ. և վերջին ժամանակներս նկատելի էր, որ արժուրդ է ժամանում էր վաճառանոցում։

— Արիօք ապահով են ճանապարհները։

— Մենք ապահով անցանք։ Որքան տեղեկացանք, արգելներ չը կան ճանապարհներ կեղեցիկներին համար։

Այնուհետև խոսակցից պատմեց վանի վերջին տարվայ կեանքից շատ բնորոշ միջադէպեր, որոնց մասին դուցէ խօսանք մի ուրիշ անգամ։
Ա. Գալանթար

ՅԱՅՈՒՆՈՒՄ Ե

Որ վերանորոգութեան և ներկերի ընդունելութիւնը

տեղի կունենան օգոստոսի 25-ին, ուսման սկիզբը՝ սեպտեմբերի 1-ին։ Գործողում մի քանի ազատ տեղ կայ միմիայն VI և հետագայ VII դասարաններում։ Նորիկների ինդիկները ընդունվում են մինչև օգոստոսի 25-ը։ Միւս դասարաններում տեղ չը լինելու պատճառով ուղարկված խնդիրները կը թողնվեն առանց հետևանքի։
(օգ. 15, 20) ա. 5-4

ՄԻ ՆՏՆԱԳՐՎԵՆՏ

ընտանիքում ընդունում են
ՆԱՄԼԵՐՆԻԿՆԵՐ
Լիակատար պանսիօնով և դասերի սերտորդութեամբ (ընդհանրակրթական)։
Իրմել «Մշակի խմբագրատուն» Ծայնակերթ
(առ.) 5-2

ՄԱՆԻԾԱՆ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳՊՐԱՑ,

հաստատված թիֆլիսի վաճառականական ընկերութիւնից։ Լախապատրաստական (հանրակրթական) դասարանը ընդունվում են առանց քննութեան այն երեխաները, որոնք կը ներկայացնեն ձեռագրանոց ոչ պակաս քան քառասուն աւարտման վկայական, իսկ առաջնում քաղաքային կամ շինական դպրոցների երկրպագանից ոչ պակաս, կամ թէ որոնք հաստատարական քննութիւն կը քանեն։
Կարգաւորութեան քննութիւնները սեպտ. 1, 2 և 3-ին, առ. ժամը 8 1/2-ից։
Մտղարգրների ընդունելութիւնը և տեղեկութիւնները տալը ամեն օր գլխաւորի գրասենյակում, ժամը 9-1-ը։ Ուսման փնարն է 15 ռուբլի կիսամեակի համար։
Գլխաւոր գանվում է թիֆլիսի առևտրական ուսումնարանի շինութեան մէջ, Պետ. Կովկասի փողոցում։
Տեսուչ՝ Վ. Ա. Բարսեղեան
(15, 17, 19, 21, 24, 26, 30, 2) ա. 8-1

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՆՉԷՐ ԳԱՍՏՐԱՍ ՆՈՐԵԿ ԹԻՐԻՐԱՆՍԵՐ

— Ինչպէս վերաբերվեցին ազգայնականութեան գանազան խաւերը գէպի սահմանադրութիւնը.— հարցրի ես վանից եկած մի խնտիկներ երիտասարդը։
— Ինչպէս։
— Որովհետև մահճակալները մի վայրկեան անգամ չէին ուղղւում հաստատվելու համար։ Թէ կառավարութիւնը կարող է ղեկուկներ անել քրիստոնեաների համար։
— Եւ մահճակալութիւնը բոլորի համար է։
— Այո, բայց մահճակալները արտօնելով գրութեան մէջ էին զգում իրանց և հայերին ստում էին վերջին դէպքերից յետոյ։
Երիտասարդը պատմեց մի շարք դէպքեր, որոնք ցոյց էին տալիս, թէ թիւրք աւարը կորցրել է իր վստահութիւնը դէպի հայերը և նայում է նրանց վրա իբրև պիտուութեան թշնամիների վրա, որոնց պէտք է ճնշել և հայածել։ Այդ պատճառով նա համակրութեամբ չը վերաբերվեց անհամազրութեան, որով հայը հաստատվում է սիրող տարրի հետ։ Թիւրք ժողովուրդը չէր հաստատում հեռազրական լուրերին, Բայց շուտով վան հասան Կ. Պոլսի թիւրքերը և բազմաթիւ նամակներ։ Այլևս կասկած չը մնաց, որ անկարելի և անհաստատիւ դարձել է իրականութիւն։ Մահճակալական ներք պէտք է հաշտվել իրերի նոր վիճակին հետ, իսկ քրիստոնեաները թէև ուրախացան անկեղծօրէն, բայց մի օրոշ թե ընդհանուրութիւն մնում է նրանց մէջ։
— Իսկ ինչպէս բանտարկաններին ուչ

արձակեցին։

— Որովհետև կուտակվում ուղաչնում էր նրանց ազատումը։ Նա իր ծրագրում ունէր նոր կառուցաւորութեան կատարելը։ Պէտք է ասել, որ սահմանադրութեան հրատարակումից յետոյ սպանվեցին երկու գիւղի, այն է նոր-Գիւղի և Անգրի գիւղապետները։ Կուտակվում այն կարծիքի էր, որ սպանվածները ինքնօրինական հայեր են երկու որոնք կատարել են ոճիրը քաղաքական նպատակով։ Թէև ապագային չը կարելի ազգային ենթադրութեան համար, բայց կուտակվում կազմել էր այդպիսի համոզում իր համար, որից մտադիր չէր ինչ կենդանի Սաղաւն էր Կ. Պոլսից եկած կըրուկ հրաման արձակել բանտարկաններին, այն ժամանակ նա ազատեց նրանց, թող լինելով նրանց, որոնց նա համարում էր քրէնտար յանցաւորներ, թէև վանի բանտերում ըստ քրէական յանցանք գործողներ շատ քիչ մարդիկ կան հայերից։

— Եւ իր կատարվեց, որեքն, սահմանադրութեան հրատարակական տօնակատարութիւնը։

— Միայն օգոստոսի 1-ին, սուրբ Նշան մայր կեղեցում։ Առաջորդական տեղապահ տէր Մտղար ձառ խօսեց։ Հասարակութեան անգամներից խօսեց թիւրքաշահները, որ որոշ գիշեր ունի հասարակութեան մէջ և միևնույն ժամանակ պաշտօնակալ է։ Հայերը այդ օրը զգում էին իրանց էին իրանց զգացմունքները անբնականօրէն։ Թիւրքերը պատում էին իրանց շատ զգայուն և անբնական արտօնութեան ցոյցեր չէին ասում, նրանց մի մասը, որ պատկանում է կամ համակրում է երիտա

արձակեցին։

— Որովհետև կուտակվում ուղաչնում էր նրանց ազատումը։ Նա իր ծրագրում ունէր նոր կառուցաւորութեան կատարելը։ Պէտք է ասել, որ սահմանադրութեան հրատարակումից յետոյ սպանվեցին երկու գիւղի, այն է նոր-Գիւղի և Անգրի գիւղապետները։ Կուտակվում այն կարծիքի էր, որ սպանվածները ինքնօրինական հայեր են երկու որոնք կատարել են ոճիրը քաղաքական նպատակով։ Թէև ապագային չը կարելի ազգային ենթադրութեան համար, բայց կուտակվում կազմել էր այդպիսի համոզում իր համար, որից մտադիր չէր ինչ կենդանի Սաղաւն էր Կ. Պոլսից եկած կըրուկ հրաման արձակել բանտարկաններին, այն ժամանակ նա ազատեց նրանց, թող լինելով նրանց, որոնց նա համարում էր քրէնտար յանցաւորներ, թէև վանի բանտերում ըստ քրէական յանցանք գործողներ շատ քիչ մարդիկ կան հայերից։

— Եւ իր կատարվեց, որեքն, սահմանադրութեան հրատարակական տօնակատարութիւնը։

— Միայն օգոստոսի 1-ին, սուրբ Նշան մայր կեղեցում։ Առաջորդական տեղապահ տէր Մտղար ձառ խօսեց։ Հասարակութեան անգամներից խօսեց թիւրքաշահները, որ որոշ գիշեր ունի հասարակութեան մէջ և միևնույն ժամանակ պաշտօնակալ է։ Հայերը այդ օրը զգում էին իրանց էին իրանց զգացմունքները անբնականօրէն։ Թիւրքերը պատում էին իրանց շատ զգայուն և անբնական արտօնութեան ցոյցեր չէին աս

